

”Pieni järjestys on ehdottomasti parasta pikkulapsille. Varsinkin jos he itse saavat pitää siitä huolen.”

Itsenäisen lapsen representaatio Marjatta Kurenniemen *Onnelissa ja Annelissa* sekä
Astrid Lindgrenin *Peppi Pitkätossussa*

Anna-Sofia Tastula

Kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuus
7.5.2020

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
1.1 Aiempi tutkimus	3
1.2 Kohdeteokset	4
1.3 Kohdekirjallisuus ja aikalaiskasvatus	5
2 TEOREETTINEN TAUSTA	7
2.1 Karnevalismi Bahtinin mukaan	7
2.2 Feministinen kirjallisuudentutkimus ja tyttöyden käsite	8
3 ITSENÄISEN LAPSEN REPRESENTAATIO	10
3.1 Lapsen itsenäisyyden edellytykset	10
3.2 Aikuisten ja lasten valtasuhteet	12
3.3 Karnevalismi kohdekirjallisuudessa	14
4 SUKUPUOLI JA ITSENÄISYYS	17
4.1 Pepin aktiivinen itsenäisyys	17
4.2 Onnelin ja Annelin passiivinen itsenäisyys	19
4.3 Kiltteyden ja tuumuuden vaikutus itsenäisyyteen	21
5 ITSENÄISYYDEN JA YKSINÄISYYDEN POHDINTAA	25
6 PÄÄTÄNTÖ	27
7 LÄHTEET	28

1 JOHDANTO

Tarkastelen kandidaatintutkielmassani lapsihahmojen itsenäisyyttä lastenkirjallisuudessa. Erityisesti lapsihahmojen, jotka asuvat yksin, vaikka vähintään toinen heidän vanhemmistaan on elossa. Tarkastelen myös aikuisia heidän ympärillään ja heidän vaikutustaan itsenäiseen lapseen. Kohdehahmoni ovat Marjatta Kureniemen (1918–2004) seitsemänvuotiaat Onneli ja Anneli sekä Astrid Lindgrenin (1907–2002) yhdeksänvuotias Peppi Pitkätossu. Tutkin lapsen itsenäisyyden määritelmiä karnevalistisesta ja feministisestä näkökulmasta, vertailen sekä kilttien ja tuhmien että tyttöjen ja poikien eroja. Sivuan myös teosten kirjoittamisen aikana Suomessa vallalla olleita kasvatushanteita kahden pro gradu -tutkielman pohjalta. Tutkin, mitä yhtäläisyyksiä löydän niiden ja lastenkirjallisuuden itsenäisen lapsen kasvatuksen väliltä. Käsittelen tutkimuksessani aikuisten ja lasten välisiä valtasuhteita, niiden nurinkääntämistä karnevalismin mukaisesti, ja sen vaikutusta lapsen mahdollisuuksiin itsenäistyä. Avaan myös *low fantasyn* eli maagisen realismin käsitettä karnevalismin yhteydessä, koska realistisessa maailmassa esiintyvä fantasia mahdollistaa karnevalistisen maailman rakentumisen.

Kiltteyden ja tuhmouden määritelmät ovat muuttuneet ajan saatossa yhtä lailla kuin määritelmät oikeasta ja väärästä. Kohdeteoksia ympäröivän maailman muuttuminen on vaikuttanut myös itsenäisyyden käsitykseen. Keskityn tässä tutkielmassa hyvin suppeaan osaan pohjoismaista lastenkirjallisuutta, joka sijoittuu ajallisesti 1940–1980-luvuille. Tutkin myös hieman kiltteyden ja tuhmouden käsitteiden sopivuutta aikuisiin sekä mahdollisia korvaavia käsitteitä, jotka voivat jakaa teoksissa esiintyvät aikuiset.

1.1 Aiempi tutkimus

Aiempaa tutkimusta on aiheestani tehty vähän, jos ollenkaan. Olen kuitenkin tarkastellut aiheitani sivuavia tutkimuksia. Maria Laakso lähestyy väitöskirjassaan *Nonsensesta parodiaan, ironiasta kielipeleihin: monitasoinen huumori ja kaksoisyleisön puhuttelu Kari Hotakaisen Lastenkirjassa, Ritvassa ja Satukirjassa* (2014) lastenkirjallisuudessa käytettyä huumoria karnevalismin kautta. Myry Voipio tutkii väitöskirjassaan *Emansipaation ja ohjailun ristivedossa: suomalaisen tyttökirjallisuuden kehitys 1889–2011* (2015)

tyttöjen riippumattomuutta ja tyttöjen itsenäisyyden kehittymistä tyttökirjoissa. Molemmat tutkimukset liittyvät aiheeseeni, jossa pohdin lapsen riippumattomuutta aikuisista, miten karnevalistisessa ympäristössä eläminen vaikuttaa siihen, ja kuinka vakiintuneet sukupuoliroolit määrittelevät itsenäisyyttä.

Olen hyödyntänyt tutkielmassani Maria Nikolajevan (2010) tutkimusta lasten ja aikuisten valtasuhteista ja vanhempien poissaolosta lastenkirjallisuudessa. Nikolajeva sivuaa karnevalismin esiintymistä lastenkirjallisuudessa valtasuhteiden nurinkääntämisen yhteydessä. Olen käyttänyt myös Clémentine Beauvaisin tutkimusta vallasta ja vallankäytöstä lastenkirjallisuudessa. Roberta Seelinger Tritesin (1997) tutkimus feminismistä lastenkirjallisuudessa osoittaa tyttöpäähenkilöiden itsenäisyyden, vallan ja riippumattomuuden muutoksen ajan kuluessa.

1.2 Kohdeteokset

Kohdeaineistonani käytän Marjatta Kureniemen teosta *Onnelin ja Annelin kootut kertomukset*, johon kuuluvat seuraavat kirjat: *Onnelin ja Annelin talo* (1966), *Onnelin ja Annelin talvi* (1968), *Onneli, Anneli ja orpolapset* (1971) ja *Onneli, Anneli ja nukutuskello* (1984). Käytän vastaisuudessa kokoelmateoksesta lyhennettä OA. Toiseksi kohdeaineistokseni valitsin Astrid Lindgrenin *Peppi Pitkätossu* -kirjoista seuraavat: *Pippi Långstrump* (1945), *Pippi Långstrump går på ombord* (1946) ja *Pippi Långstrump i Söderhavet* (1948). Suomennoksissa käytän Laila Järvisen suomentamaa teosta *Minä olen Peppi Pitkätossu* (alkuteos *Boken om Pippi Långstrump*, suomennos 2005). Käytän vastaisuudessa lyhenteitä PL, PLO, PLS ja suomennoksesta MOPP.

Onneli ja Anneli -sarja kertoo kahdesta pikkutyöstä, jotka löytävät paljon ”rehellisille löytäjille” osoitettua rahaa, jolla he pystyvät ostamaan itselleen talon Ruusukujalta. Talon on rakennuttanut rouva Ruusupuu, joka omien sanojensa mukaan rakennuttaa aina vääränlaisen talon vanhalle rouvalle. Onnelille ja Annelille myymänsä talon hän on rakennuttanut ”vahingossa” kahdelle pienelle tytölle. Onneli ja Anneli asettuvat asumaan eriskummalliseen ja hauskaan naapurustoon, johon kuuluvat muun muassa juhlakoristeita kasvattavat Tingelstiina ja Tangelstiina Vappunen sekä myöhemmin Vaaksanheimojen peukaloisperhe. Onneli ja Anneli kohtaavat vastoinkäymisiä entisestä elämästään tuttujen

aikuisten kanssa, jotka yrittävät käyttää hyväkseen lasten hyväntahtoisuutta ja uskovat oman valta-asemansa pätevän myös Onnelin ja Annelin katon alla. Tytöt lyövät usein viisaat päänsä yhteen lapsenomaisten naapureidensa kanssa antaakseen pahantahtoisille aikuisille opetuksen.

Peppi Pitkätossu -sarja kertoo Pepistä, joka asuu apinansa Herra Tossavaisen ja hevonsensa Pikku-Ukon kanssa Huvikummissa. Peppi ei piittaa turhista säännöistä vaan elää elämäänsä itsenäisesti omilla ehdoillaan. Tämän tekee mahdolliseksi hänen ylliluonnolliset fyysiset voimansa, jotka tekevät hänet vahvemmaksi kuin kukaan. Peppi ystäväystyy naapureidensa Tommin ja Annikan kanssa, ja yhdessä he seikkailevat Pepin rajattoman mielikuvituksen ja kekseliäisyyden johdolla. Tommi ja Annikka saavat seurata, kuinka Peppi hoitaa vaikeat tilanteet, joihin hän virkavallan kanssa itsenäisyytensä vuoksi usein joutuu. Peppi tarkastelee maailmaa ylösalaisin osoittaen, että asiat voi nähdä monella eri tavalla eikä välttämättä ole yhtä oikeaa tapaa.

1.3 Kohdekirjallisuus ja aikalaiskasvatus

1940-luvulle, *Peppi*-kirjojen kirjoittamisen aikaan, mentäessä vastaan tulee sota ja sodanjälkeinen Suomi ja Ruotsi. Ennen sotaa ja sodan aikana vallitsi autoritäärisen kasvatuksen kuri (Appel 2017, 31). Lapset olivat olemassa tehdäkseen työtä perheen elättämisen eteen miltei kuin aikuiset, eikä koulutuksen merkitys ollut suuri. Sodan jälkeen autoritääristä kasvatusta seurasi vapaa kasvatusta, joka mahdollisti lapselle vapaamman ja leikintäyhteisemmän lapsuuden. 1930- ja 1940-luvuilla pidettiin selvänä sitä, että ilman vanhempia ja vanhempiensa rakkautta, lapsi ei menesty elämässään. Samoin ilman järjestystä lapsesta ei voi tulla menestynyttä yhteiskunnan jäsentä. (Oikarinen 2014, 53; Stearns 2017, 14.) Peppi elää aikaa, jolloin lasten oikeudet ovat murroksessa. Lasten onnellisuus ja yksilöllisyys olivat vielä uusi konsepti 1950-luvulla. *Onnelin ja Annelin* kirjoittamisen aikaan 1960- ja 1970-luvuilta lähtien monet yhdysvaltalaiset johtajat pyrkivät huomioimaan myös lapset kansalaisten perusoikeuksia laatiessaan. Niihin laskettiin kuuluvan oikeus ilmaista itseään haluamallaan tavalla, ajanvietto valitsemiensa ihmisten kanssa ja oikeus poistua perheestään niin halutessaan. (Stearns 2017, 14–15.) *Peppi*- ja *Onneli ja Anneli* -sarjat tuntuvat manifestoivan juuri näitä oikeuksia – oikeuksia lasten itsenäisyyteen ja individualistisuuteen.

Pepin kotikaupungin aikuiset haluavat kesyttää Pepin sillä verukkeella, että Pepillä ei ole vanhempia eikä siten vanhempien rakkauttakaan, eikä varsinkaan järjestystä. Heidän mielestään Peppi on huono esimerkki muille lapsille. Peppi kuitenkin itse uskoo isänsä olevan yhä elossa ja rakastavan häntä sekä tietysti palaavan jonain päivänä takaisin tyttärensä luokse. Kyse ei ole ollut tahallisesta hylkäämisestä vaan onnettomuudesta, jonka seurauksena Pepin isän kohtalo jäi epäselväksi. Myöhemmin, vapaan kasvatuksen hengessä, Efraim antaa Pepin valita, lähteäkö mukaan Kurrekurredut-saarelle prinsessaksi vai jäädäkö elämään yksin Huvikumpuun. Isän poissaolo johti lapsen kurittomuuteen, mikä Pepin kohdalla ehkä pitääkin paikkaansa (Oikarinen 2014, 56). Tosin Pepin isäkin on aivan yhtä kuriton kuin tyttärensä.

Vapaa kasvatusta perustuu lasten vapautteen kasvaan yksilöiksi vähentämällä kovaa kuria ja lisäämällä luonnetta kehittävää itsenäisyyttä (Appel 2017, 35). Tämän menetelmän suosio kasvoi sodan jälkeen, kun sota ei enää pakottanut lapsia kasvamaan heti aikuisiksi. Vapaassa kasvatuksessa tärkeää oli myönteisyys, yksilöllisyyden kunnioitus ja leikkimisrauhan antaminen. Leikkimisen merkitystä korostettiin lapsen fyysisen ja sielullisen rauhan kehityksessä, ja lapselle tuli antaa leikkirauha. (Nieminen 2000, 61; Oikarinen 2014, 55–56, 61, 70, 77–78.) Tämä voisi olla syynä siihen, miksi Tommi ja Annikka saavat vapaasti juoksennella Pepin perässä. Peppi pitää heidät kiireisinä leikeissä. Se, onko Pepillä enemmän hyvä vai huono vaikutus Tommiin ja Annikkaan, on tulkinnanvaraista. Retkeilyä pidettiin hyvänä ajanvietteenä, joutilaana oloa taas huonona – ja Peppi tarjoaa molempia.

Avioeron vaikutusta lapseen pidettiin hyvin tuhoisana (Nieminen 2000, 60–61; Oikarinen 2014, 101–102). *Onnelissa ja Annelissa* Anneli on avioeroperheen lapsi ja kärsii selvästi asemastaan. Hänen vanhempansa ovat tulleet välinpitämättömiksi hänen olinpaikastaan, ja vanhempien välinen kommunikaatio puuttuu. Annelin äiti kuvataan aktiivisena Naisyhdistyksen puheenjohtajana, jolle kotiäidin rooli ei ole istunut ja Annelista huolehtiminen jää taloudenhoitaja Adelen kontolle. Ansiotyön tai jonkin vastaavan, kuten tässä tapauksessa järjestötoiminnan, valitsemista kotiäitiyden sijaan pidettiin paheksuttavana ja huonon naiskasvatuksen tuloksena (Nieminen 2000, 60; Oikarinen 2014, 101–102). Työnteko vie huomion lapsista, kuten juuri Annelin tapauksessa. Puute vanhempiensa huomiosta ajaa Annelin itsenäistymään.

2 TEOREETTINEN TAUSTA

Lähestyn aiheitani ja itsenäisen lapsen representaatiota lähinnä kahdesta eri tutkimussuunnasta. Ensimmäiseksi käsitelen Mihail Bahtinin (1895–1975) teoksessaan *Françoise Rabelais – keskiajan ja renessanssin nauru* (1995) esittelemää karnevalismia ja historiallista naurukulttuuria, sekä tutkin niiden merkitystä itsenäisen lapsihahmon muodostumisessa. Toiseksi lähestyn aiheitani feministisestä näkökulmasta vertaillen sukupuolen vaikutusta sekä kiltin ja tuhman lapsen representaatioon että mahdollisuuksiin itsenäistyä. Tämän ohella käsitelen kohdehahmoja myös aikalaiskasvatuksen näkökulmasta, sekä sen vaikutusta kohdekirjallisuudessa esiintyviin sukupuolirooleihin ja perheisiin. Käytän pääasiallisesti tutkimuksessani karnevalistista ja feminististä näkökulmaa. Viittaan usein Maria Nikolajevan esittämiin huomioihin, joten käsitelen lyhyesti myös kriittisen kirjallisuusteorian.

Miksi käytän tutkielmassani karnevalistista ja feminististä tutkimusta, johtuu kriittisen kirjallisuusteorian problematiikasta lastenkirjallisuudessa. Maria Nikolajevan mukaan lastenkirjallisuus on lähtökohtaisesti tutkimuksen kannalta vaikea käsite eikä lastenkirjallisuudelle varsinaisesti ole omaa kirjallisuusteoriaa. Käsitteen vaikeutta selittää muun muassa sen tulkinnanvaraisuus. Lastenkirjallisuus voidaan kärjistetysti tulkita kahdella tavalla: se voi olla joko lasten kirjoittamaa kirjallisuutta tai aikuisten kirjoittamaa kirjallisuutta lapsille. Tämän vuoksi lastenkirjallisuuteen sovelletaan muita kirjallisuusteorioita. (Nikolajeva 2010, 1–11.) Tässä tutkimuksessa käytän edellä mainitsemiani feministisiä tutkimussuuntauksia, lähestyen itsenäisyyttä kohdehahmojeni sukupuolen kautta, ja huumorintutkimusta Bahtinin teoksen pohjalta löytääkseni ne fantastiset elementit ja lasten käyttämät tehokeinot autonomiansa säilyttämisessä.

2.1 Karnevalismi Bahtinin mukaan

Karnevalismin käsitteen kautta tutkin muun muassa lasten ja aikuisten välisiä valtasuhteita, jotka ilmenevät lastenkirjallisuudessa usein karnevalistisessa valossa. Karnevalismi on käänteisyyttä, naurua, ruumiillisuutta ja yhteisöllisyyttä. Karnevalistisessa naurukulttuurissa huumori syntyy muun muassa auktoriteetin vastustamisesta ja mukautumattomuudesta yhteiskunnallisesti hyväksytyyn normiin, eli toisin sanoen valta-asetelman

kääntämisestä ylösalaisin. (Bahtin 1995, 4–54; Laakso 2019.) Lastenkirjallisuudessa tämä tarkoittaa sitä, että vallan saa aikuisen sijasta lapsi. Valta edellyttää itsenäisyyttä, tai tarjoaa sitä, jolloin lastenkirjallisuudessa lapsipäähenkilöt saavat tilaisuuden toimia oman elämänsä hallitsijoina. Aikuiset siirretään taka-alalle ja lapsille annetaan rajattomat puitteet itsenäiseen elämään, joka myös usein kuvataan aikuisten elämää hauskempana ja huolettomampana.

Tyypillinen karnevalistinen huumori on lapsenomaista esimerkiksi niiltä osin, että se pohjautuu puhtaaseen iloon ja pilkkaan sekä korostaa ruumiillisia tabuja (Bahtin 1995, 4–54; Laakso 2019). Kehollisuus, kuten kehon poikkeavuudet, sekä ruumiilliset toiminnot, kuten ulostaminen ja ylensyönti, ovat lapsista usein hauskoja ja siksi toimivat hyvin lastenkirjallisuudessa. Peppi Pitkätossun käyttämä huumori perustuu valehtelemiseen sekä mielikuvituksellisten tapahtumien ja hahmojen keksimiseen. Valehtelu on kielen normien rikkomista ja siksi karnevalistista (Laakso, 2019). Humoristista lastenkirjallisuutta ei pidetä didaktisena, eli opettavaisena, koska se keskittyy hauskuuttamiseen eikä lasten kasvatukseen ja luonteen kehittämiseen. Kuitenkin aikuisten kirjoittama kirjallisuus lapsille sisältää aikuisen näkökulman, minkä vuoksi kirjoissa esiintyvä karnevalismi voi osoittautua konservatiiviseksi. (James 2004, 368, 378.)

2.2 Feministinen kirjallisuudentutkimus ja tyttöyden käsite

Vielä 1900-luvulla tyttö- ja poikalasten kasvatusta perustui 1800-luvulta peräisin olevaan porvarilliseen näkemykseen, jonka mukaan lasten sukupuoliroolit jaettiin selkeästi kahtia. Tytöt ja pojat kasvatettiin eri tavalla vastaamaan sitä tehtävää, jotka heidän aikuisena odotetaan omaksuvan. Tyttöillä tulevaisuuden tehtävänä on lasten synnyttäminen ja kodinhoito, pojilla taas perheen elättäminen. Tytön osa on tässä passiivisempi ja rajoitetumpi, poikien kohdalla liikkuvuus ja toiminnallisuus on sallitumpaa, myös suotavampaa. (Appel 2017, 38–39; Saukkola 1998, 130–133.) Miehen tehtävä on valmistautua vastuun ottamiseen itsensä lisäksi myös perheestään, ja tämä vaatii itsenäisyyden kehittämistä. Naisen on toki otettava vastuu lapsista, mutta valta jää miehelle.

Lähestyn tutkimusaiheeni feministisestä näkökulmasta verratakseni tyttöjen ja poikien itsenäisyyttä sekä samalla kiltin ja tuhman lapsen representaatioita. Normin mukaan

tyttölapsi on kiltti ja poikalapsi tuhma. Toisin sanoen pojan on hyväksyttävämpää esiintyä tuhmana kuin tytön. (Laakso, 2019.) Tutkimuksessani tarkoitukseni on selvittää kohdekirjallisuuden avulla, miten tuhman ja kiltin lapsen itsenäisyys eroaa toisistaan. Onko kiltti lapsi liian kiltti itsenäistyäkseen, tai onko tuhmuus itsenäisyyden edellytys? Tutkin myös poikien ja tyttöjen itsenäisyyden ilmentymisen eroja kohdekirjallisuuden esimerkkien kautta.

Tyttöys on kulttuurinen konstruktio, joka on jatkuvassa muutoksessa ja joka koostuu sukupuolen esittämisen tavoista (Voipio 2015, 57, 61–63). Sukupuoli on eräänlainen performanssi. Onneli ja Anneli ovat määriteltävissä 1950- ja 1960-luvun naiskuvaa esittäviksi tyttölapsiksi, kun taas Peppi on jälleen hankalampi määritellä. Vaikka sodan jälkeinen kasvatus olikin vapaampaa myös tyttöjen kohdalla, siinäkin on ollut yhä sukupuolitunut sävy. Kasvatuksesta lisää luvussa 5 Kasvatusnäkökulma. Peppi ei sovi 1940-luvun tytön ihannekuvaan. Hän esittää sukupuolensa maskuliinisin kyvyin ja tavoin, mutta tuo feminiinisyytensä esiin verbaalisessa muodossa pelkäämättä julistaa sitä. Hän pitää kiinni oikeuksistaan olla tyttö ja samalla vapaa. Fyysisten voimiensa ansiosta hän pystyy itse myös pitämään kiinni oikeudestaan koskemattomuuteen:

”Jag tycker inte du har något vidare fint sätt mot damer”, sa Pippi. Och så lyfte hon honom på sina starka armar hört upp i luften, och sen bar hon honom fram till en björk som växte där och hängde upp honom tvärs över en gren. [...]

”Ni är fega! Ni ger er på en ensam pojke fem stycken. Det är fegt. Och sen börjar ni knuffa en liten värnlös flicka också. Usch, så fult!” (PL, 26–27.)¹

Peppi kokeilee rajojaan oikeastaan tietämättä, että sellaisia rajoja edes on olemassa. Tyttöjen subjektius voidaan saavuttaa esimerkiksi rajoja venyttämällä sekä yhdistämällä tyttöjen ja poikien piirteitä ja tapoja keskenään (Trites 1997, 80–99). Peppi on sekoitus tyttöä ja poikaa sekä karnevalistista fantasiaolentoa. Onneli ja Anneli vuorostaan edustavat kiltisti tyttölasten ihanteita avuliaina ja kuuliaisina hyvätapaisten lapsen stereotyyppinä. Pahoja aikuisia vastaan kapinoiminen ei ole ehkä laskettavana tässä kontekstissa tuhmudeksi vaan oikeudenmukaisuuden tajuksi ja sitä kautta henkiseksi kypsyydeksi.

¹ – Minun mielestäni et kohtele naisia erityisen hienosti, sanoi Peppi.

Ja hän nosti Pentin vahvoilla käsivarsillaan korkealle ilmaan, kantoi hänet lähellä olevan koivun luo ja ripusti hänet oksalle. [...]

– Senkin pelkurit. Hyökkäätte kaikki viisi yhden pojan kimppuun. Se on raukkamaista. Ja sitten alatte tyrkkiä pientä, turvatonta tyttöäkin. Hyi, miten rumaa! (MOPP, 24.)

3 ITSENÄISEN LAPSEN REPRESENTAATIO

3.1 Lapsen itsenäisyyden edellytykset

Tässä tutkimuksessa määrittelen itsenäisyyden riippumattomuutena toisen henkilön taloudellisesta tuesta, käytettävissä olevana omaa elämää koskevana päätäntövaltana sekä kykenevyytenä hoitaa päivittäisiä arkiaskareita. Keskitän määritelmäni erityisesti lapsen maailmaan, ja mitä itsenäisyys siellä merkitsee. Representaatiolla tarkoitan piirteen ilmentymistä lastenkirjallisuudessa konkreettisesti. Vanhempiansa holhouksen alaisena lapsen on vaikeaa itsenäistyä. Lastenkirjallisuudessa ”ongelma” on ratkaistu niin sanotusti hankkiutumalla aikuisista eroon. Nikolajeva kirjoittaa, että ”vanhempien tärkein velvollisuus lastenkirjallisuudessa on olla poissa, mieluiten kuolleina.” (2010, 22, suom. AT.) Yksin asuvat lapset ovat vapaita vanhempiansa käskyvallasta. Ilman äitiä kasvanneilta tytöiltä puuttuu niin sanottu ”naisen malli”, jolloin he eivät välttämättä opi edustamaan sukupuoltaan yhteiskunnan vaatimalla tavalla. Äidin poissaolo, usein myös isän, oli 1800-luvun ja 1900-luvun alun tyttökirjoissa yleistä. Elossa olevat äitihahmot kuvataan toimintakyvyttöminä ja henkisellä tasolla jotenkin poissaolevina. (Berke 1979, 188.) Pepin tapauksessa molemmat vanhemmat ovat tarinan alussa fyysisesti tavoittamattomissa: hänen äitinsä on kuollut, ja ainoana roolimallina Pepille ovat olleet hänen isänsä Efraim Pitkätossu ja hänen isänsä merimiehet. Peppi siis ei ole saanut esimerkkiä siitä, miten normin mukaisen naisen tulisi käyttäytyä. Tämä näkyy Pepin ronskissa toiminnassa, mikä antaa hänestä kuvan tottelemattomana lapsena. Tästä myöhemmin lisää opinnäytteeni luvuissa 3.4 Kiltteyden ja tuhmouden vaikutus itsenäisyyteen ja 4 Sukupuoli ja itsenäisyys.

Onnelissa ja Annelissa vanhempien poissaolo selitetään välinpitämättömyydellä, eli henkisellä poissaololla. Annelin vanhemmat ovat eronneet eivätkä he koskaan ota selvää, missä Anneli on. Jos häntä ei näy, vanhemmat olettavat, että tyttö on toisen vanhemman luona. Annelin vanhempien omistautuneisuus työlleen estää heitä olemasta täysin läsnä tyttärensä elämässä. Onnelin perheessä isä tekee työtä elannon eteen ja äiti hoitaa kotitaloutta. Onneli hukkuu yhdeksänhenkiseen sisarusparveen rauhallisuutensa, hiljaisuutensa ja hyvän käytöksensä vuoksi. Muiden äänekkyyys ja huomionhakuisuus saa Onnelin tuntemaan itsensä ulkopuoliseksi, perheestään irralliseksi.

Itsenäinen elämä ja yksin asuminen kuvataan lasten silmissä useimmiten hauskana ja jännittävänä asiana. *Peppi*-kirjoissa Pepin yksineloä kuvataan vapautena aikuisten säännöistä ja oikuista:

Ingen mamma eller pappa hade hon, och det var egentligen rätt skönt, för på det viset fanns det ingen som kunde säga till henne att hon skulle gå och lägga sig, just när hon hade som allra roligast, och ingen som kunde tvinga henne att äta fiskleverolja när hon hellre ville ha karameller. (PL, 5.)²

Onnelin ja Annelin talo -teoksessa Anneli ajattelee: ”Eikä kukaan koskaan tiedä eikä välitä, missä me olemme. Ja sehän on vain hyvä.” (OA, 12.) Onnelia ja Annelia vaivaa kuitenkin myös surumielisyys siitä, että heidät on unohdettu. Saduissa kotoa pois joutuminen tai sieltä vapaaehtoisesti lähteminen symboloi lapsen itsenäistymisen halua ja samalla vanhempien toivetta lapsen itsenäistymisestä. Näihin teemoihin liittyy kuitenkin läheisesti myös siihen liittyvät pelkotilat, kuten koti-ikävä ja eroahdistus. (Nieminen 2000, 57.) Itsenäisyys voi kehittyä siis myös olosuhteiden pakosta, kuten Onnelin ja Annelin sekä Pepin tapauksessa. Heidän on pakko oppia huolehtimaan itsestään, koska kukaan muu ei sitä tee.

Lapsen on hankalaa elättää itsensä aivan yksin ilman työstä tai valtiolta saatuja tukia, joten lastenkirjallisuudessa tavallinen ilmiö on taloudellisen toimeentulon saaminen esimerkiksi lahjana tai jonkin onnekkaan ja mystisen sattuman kautta. Onneli ja Anneli löytävät suuren määrän rahaa, jota jää vielä jäljelle, vaikka he ostavat rahoilla talon. Onneli ja Anneli osoittautuvat epäitsekäillä toimillaan ”rehellisiksi löytäjiksi”, joille rahat on tarkoitettu ja saavat poliisin luvalla pitää ne. Rivien välistä voi päätellä, että raha oli alun alkaenkin määrätty juuri Onnelille ja Annelille. Pepillä vuorostaan on merikapteeni-isänsä jäljiltä iso kassillinen kultarahoja, joilla hän pystyy ostamaan kaiken tarvittavan. Kultarahojen alkuperä on hieman hämärä eikä sekään ole mahdotonta, että ne olisi hankittu rikollisin keinoin. Oli raha ansaittu sitten kiltteydellä ja hyvällä käytöksellä tai rikollisen työn kautta, lapset saavat taloudellisen riippumattomuuden ja sitä kautta itsenäisyyden.

² Hänellä ei ollut äitiä eikä isää, ja se oli oikeastaan aika ihanaa, sillä näin ollen ei kukaan voinut sanoa, että hänen oli mentävä nukkumaan juuri kun oli kaikkein hauskinda, eikä kukaan voinut pakottaa häntä nielemään kalanmaksaöljyä, kun hän mieluummin söi karamelleja. (MOPP, 7.)

Onneli ja Anneli ovat vastuullisuuden malliesimerkkejä: he ylläpitävät kotitaloutta kuin kaksi pientä kotiäitiä. He kokkaavat, hoitavat puutarhaa ja siivoavat. Tämän lisäksi he vielä auttavat naapureitaankin heidän arkipuuhissaan. Peppi sen sijaan hoitaa askareensa miten häntä huvittaa ja milloin häntä huvittaa. Yhtenä hetkenä hän innostuu leipomaan keittiön pinta-alan verran piparkakkuja, toisena hetkenä hän pölyttää Huvikummun lattiasta kattoon ja kolmantena hän taluttaa kuraisen hevosensa Pikku-Ukon vasta siivottuun taloon. Pepin huolettomuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö hän pystyisi pitämään huolta itsestään. Nikolajevan (2010, 51) sanoin Peppi on aikuinen, joka teeskentelee olevansa lapsi. Pepin teeskentely onnistuu niin hyvin, että tuntuu kuin Pepin hahmossa olisi yhden sijasta kaksi olomuotoa: huoleton lapsi ja itsenäinen aikuinen.

3.2 Aikuisten ja lasten valtasuhteet

Aikuisten ja lasten valtasuhteet kuvataan lastenkirjallisuudessa aikuisen, kirjailijan, näkökulmasta. Maailmassa, jossa kirjailija elää, aikuinen on normi ja lapsi ”toinen”. Valta ei ole pysyvää vaan perustuu ajan kulumiseen, ihmisessä tapahtuvaan muutokseen ”toisesta” normiksi. Lastenkirjallisuudessa lapsilla on oikeus kyseenalaistaa aikuisuuden normatiivisuutta, mutta vallanvaihto tapahtuu karnevalistisesti, väliaikaisesti. (Beauvais 2013, 77, 81; Nikolajeva 2010, 13–25.) Aikuisten kirjoittamat lapsihahmot saavat väistämättä aikuismaisia piirteitä, jotka ovat eduksi lapselle helpottaen itsenäisyyden saavuttamista aikuisten maailmassa. Aikuisilla on kirjoittajina myös valta päättää teoksensa opettavaisuudesta, sen sisältämistä henkilökuvista sekä hyvyiden ja pahuuden määrittelystä. Kirjoittaja määrää normin, minkä vuoksi lastenkirjoilla on huomattava merkitys kulttuuristen ja sukupuolisten stereotyyppien luomisessa (Kangira 2009, 191).

Aikuisista, erityisesti lasten vanhemmista, on tehtävä poissaolevia, jotta heidän määräysvaltansa ei ole tarinan hallitseva osa. Nikolajevan mukaan vanhempien poissaolo antaa fiktiiviselle lapselle tilaa kehittyä. Biologisten vanhempien tilalle kehitetään helposti vihattavia aikuisia, jotka yrittävät rajoittaa lasten vapautta ja joita vastaan lapset voivat kapinoida. (2010, 16.) *Pepissä* tällaisia ovat esimerkiksi poliisit, opettajat ja neiti Rosenblom ja *Onnelissa ja Annelissa* Annelin vanhempien taloudenhoitajat Minna Pinna (myöhemmin orpokodin johtaja) ja Adele, sekä hajuvesitehtailija Kalle Viksari ja ylioikaisuinsinööri Oskari Oikotie. Biologisia vanhempia vastaan kapinoiminen voi näyttäytyä

didaktisesti huonona esimerkkinä lapsilukijoille, joten heille on keksittävä korvikkeet, joihin lapset voivat purkaa aikuisia, ja aikuistumista, kohtaan tuntemansa vastenmielisyyden.

Vallan voi ymmärtää monella tavalla, joista yksi on auktoriteetti. Iän lisäksi auktoriteetin voi saavuttaa myös yhteiskunnallisella asemalla, kuten merkittäväällä ammatilla. (Beauvais 2013, 81–82.) *Pepissä* opettajat ja poliisit esiintyvät auktoriteetteina, joilla on valtaa lasten lisäksi myös aikuisiin. Opettajilla on valtaa lasten vanhempiin, poliiseilla yhteiskunnan jäseniin yleisesti. Auktoriteettiasetelma ei kuitenkaan pysy ikuisesti muuttumattomana vaan valta vaihtaa omistajaa aikuiselta lapselle, kun lapsi on kasvanut aikuiseksi ja aikuinen tullut vanhukseksi. Lasten valta perustuu siis ajan kulkuun ja vallan *potentiaaliin*, jonka he saavuttavat aikuistuttuaan. Aikuisten valta korostuu, jos lapsen ”lapsellisia” piirteitä, kuten naiivisuutta, epäkriittisyyttä ja avokätisyyttä, painotetaan. (Beauvais 2013, 84–85.)

Vaikka lapset asuvat kohdeteoksissa yksin, heitä ympäröivä yhteiskunta ei ole muuttunut. Lapsien itsenäisyyttä ei tunnusteta eikä heidän mielipiteitään pidetä yhtä arvokkaina kuin aikuisten. Byrokratia toimii myös yhtenä lasten päävihollisena:

- Te olette itse valinneet ne henkilöt, jotka lakeja laativat, Oskari Oikotie sanoi. – Jos ette ole tyytyväisiä heidän laatimiinsa lakeihin se on oma syyne. Teidän olisi pitänyt valita toisella tavalla.
- Emme me lapset ainakaan ole valinneet ketään, Anneli sanoi. – Ei meiltä ole edes kysytty! Ja tämä maailma on yhtä paljon lasten kuin teidän aikuistenkin! (OA, 289–292.)

Lasten ajoittain peräti halveksiva suhtautuminen aikuisuuteen ja pelko vanhenemista kohtaan voidaan selittää lapsen silmissä aikuisuuteen liitettävillä negatiivisilla mielikuvilla, kuten ruumiin rappeutumisella ja aikuiselämään kuuluvalla byrokratialla.

- ”Stora människor har aldrig nånting roligt. Dom har bara en hoper tråkigt arbete och fåniga kläder och liktornar och kumminalskatt.”
- ”Kommunalskatt, heter det”, sa Annika.
- ”Ja, samma smörja är det i alla fall”, sa Pippi. ”Och så är dom fulla av vidskepelse och galenskaper. Dom tror, att det ska hända en stor olycka, om dom råkar sticka kniven i mun, när dom äter och sånt där.”

”Inte kan dom leka heller”, sa Annika. ”Usch, att man ska vara tvungen att bli stor!” (PLS, 118.)³

Myös aikuisten suhtautuminen lapsiin voi vaikuttaa lapsen haluun pysyä lapsena. Elisabeth Young-Bruehlin (1946–2011) luoma käsite ”lapsismi” (suom. AT, *childism*) kuvaa lapsiin kohdistuvaa rasismin tapaista hyljeksintää. ”Lapsismin” kannattajat pitävät lapsia hemmoteltuina, sabotoivina, ahneina ja vaativina, minkä vuoksi lapsia on rangaistava. (Joosen 2017, 80–86.)

3.3 Karnevalismi kohdekirjallisuudessa

Yksi karnevalismin tehtävistä lastenkirjallisuudessa on kääntää valtasuhteet ylösalaisin ja asettaa lapsi hallitsevaan asemaan aikuisiin nähden (Nikolajeva 2010, 41–42). Lapsen auktoriteetin voi ymmärtää myös ajan kautta: vaikka aikuisella on enemmän aikaa takanaan ja sen kautta kokemusta elämästä, lapsella on enemmän aikaa jäljellä (Beauvais 2013, 77, 81; Beauvais 2015, 18–19). Toisin sanoen tulevaisuus on lasten käsissä. Lasten fantasiakirjoissa karnevalismi on fantasian tärkeä ilmenemismuoto. Fantasian voi jakaa karkeasti kahtia fantasiamaailmojen mukaan: *high fantasyyn* ja *low fantasyyn*. *High fantasyssa* on kaksi maailmaa: primaari ja sekundaari. Käsittelemäni kohdeteokset kuuluvat siis *low fantasyn* piiriin, jossa on vain yksi, primaari, maailma. Tässä maailmassa tapahtuu epärationaalisia asioita, joita ei voi järjellä selittää. Nämä asiat ovat usein pelottavia, koska niitä ei pitäisi tapahtua realistisessa maailmassa. (Tymn et al. 1979, 5–8.) *Pepissä* ja *Onnelissa ja Annelissa* fantasia on kuitenkin suurimmaksi osaksi iloon perustuvaa. Peppin fyysiset voimat takaavat hänelle autonomian, *Onnelissa ja Annelissa* Tingelistangelis-puutarha tarjoaa taianomaisuutta ja hupia koko Ruusukujan naapuruston arkeen.

High fantasyssa ongelmat voidaan etäännyttää siirtämällä ne toiseen maailmaan. Fantasiamaailmassa karnevalistisuus voi olla pysyvää, ja väliaikaisuus syntyy ajasta, jonka

³ – Isoilla ihmisillä ei ole koskaan hauskaa. Heillä on vain ikäviä töitä ja hupsuja vaatteita ja liikavarpaista ja kummallisveroja.

– Kunnallisveroja, sanoi Annikka.

– Samaa roskaa joka tapauksessa, sanoi Peppi. – Ja heidän päänsä on täynnä taikauskkoa ja muuta hullutusta. He luulevat, että jos he sattuvat pistämään veitsen suuhun syödessään tai jotain, siitä seuraa suuri onnettomuus.

– Eivätkä he osaa leikkiäkään, sanoi Annikka. – Hyi, että ihmisen on pakko tulla aikuiseksi. (MOPP, 243)

lapsi siellä viettää. *Low fantasyssa* toimii sama idea, fantasiaelementeillä psykologiset dilemmat on mahdollista etäännyttää arkielämästä esimerkiksi taikuuden avulla. Nikolajeva käyttää *low fantasysta* käsitettä *maaginen realismi*, joka kiteyttää hyvin *low fantasyn* pääpiirteet. Maagisen realismin niin kutsuttu maagisuus on luonteeltaan usein karnevalistista (Nikolajeva 2010, 41–44). Mirva Saukkolan mukaan *Onneli ja Anneli* -sarja edustaa ”sangen puhdasveristä low fantasya”. Saukkola viittaa tällä *Onnelissa ja Annelissa* tapahtuviin pieniin fantastisiin tapahtumiin ja hahmoihin, kuten Tingelstiina ja Tangelstiina Vappuseen, heidän puutarhaansa ja Vaaksanheimoihin. Tapahtumista Saukkola mainitsee Onnelin ja Annelin yksinasumisen, joka karnevalistista nurinkääntämistä mukailen olisi todellisessa elämässä lain vastaista. (Saukkola 1998, 86–93.)

Pepin kohdalla karnevalistisuus näkyy erityisesti hänen normista poikkeavassa käytöksessään. Peppi esimerkiksi nukkuu jalat tyynyllä ja pää jalkopäässä peiton alla. Kävelyllä mennessään hän kävelee eteenpäin, mutta sieltä palatessaan hän kävelee takaperin. Peppi ei pidä pisamiaan kauneusvirheenä vaan päinvastoin kasvojensa kaunistuksena. Pepin vastakohtaisuus, ”ylösalaisuus”, muuhun yhteiskuntaan verrattuna tekee hänestä karnevalistisen hahmon:

”Jamen, kära barn, du har ju hela ansiktet fullt med fräknar!”

”Javisst”, sa Pippi. ”Men jag lider inte av dom. Jag gillar dom! Gomorron!”

Hon gick ut igen. I dörren vände hon sig om och skrek:

”Men om ni skulle råka få in någon smörja som man får ännu mer fräknar av, så kan ni skicka hem en sju åtta burkar till mej.” (PLO, 19–20.)⁴

Pepi pyrkii valehdellessaan äärimmäiseen vastakohtaisuuteen. Peppi keksii mielikuvituksellisia tarinoita, jotka kohottavat hänen auktoriteettiaan kokeneena tekijänä muiden lasten silmissä. Valehtelu on Pepille hyvin syvälle juurtunut tapa, josta hän ei pääse eroon, vaikka yrittääkin kuullessaan Tommilta ja Annikalta, että valehtelevä on rumaa. Pepin halu käyttäytyä oikein on sympaattista, mutta erikoisuudentavoittelu tekee siitä hankalaa. Lisäksi Peppi on oppinut valehtelunsa isältään, jonka mukaan kurrekurretilaiset osoittavat suosiotaan, mitä pahemmin heidän kuninkaansa valehtelee. Peppi on kasvatettu

⁴ – Mutta rakas lapsi, sinun kasvosihan ovat täynnä pisamia!

– Niin ovat, sanoi Peppi. – Mutta minä en kärsi niistä. Minä pidän niistä. Hyvästi!

Ovella hän vielä kääntyi ja huusi:

– Mutta jos satutte saamaan jotain rasvaa, jolla saa vielä enemmän pisamia, voitte lähettää minulle kotiin seitsemän kahdeksan purkkia. (MOPP, 99.)

käsitykseen, että valehtelemisesta palkitaan, mikä tekee *Peppi*-kirjoista kaikkea muuta kuin opettavaisia.

”För mej är det minsann ingen som trummar. Jag går här i min ensamhet och ljuger mej själv så smäck full så det är en glädje att höra det, men ingen så mycket som blåset på kam för den sakens skull. Häromkvällen, när jag hade lagt mej, ljög jag ihop en lång historia om en kalv som kunde knyppla spetsar och klättra i träd, och tänk, jag trodde vartenda ord! Det kallar jag bra ljuget! Men slå på trumma, ånej, det är det ingen som gör!” (PLO, 111.)⁵

Onnelin ja Annelin maailman karnevalismi ei näy tytöissä muuten kuin itsenäisyydessä ja omassa päätösvallassa, mikä on lievää suhteessa Peppiin. Sen sijaan Onnelin ja Annelin ympärillä liikkuu paljon karnevalistisia ihmisiä. Nämä henkilöt ovat suurimmalta osin aikuisia, mutta heissä on mukana sen verran karnevalistista lapsellisuutta, että se saa heidät näyttämään Onnelin ja Annelin tavoin yksin asuvilta lapsilta. Hyvinä esimerkkeinä ovat heidän naapurissaan asuvat siskokset Tingelstiina ja Tangelstiina, joiden puutarhassa kasvaa ilmapalloja, joulukynttilöitä, raketteja ja vappuhuiskuja ja joiden kanat munivat erikoislaatuista munia. Sisärukkaset pukeutuvat itsekkin kuin kaksi vappuhuiskaa. Karnevalistisessa naurukulttuurissa tärkeintä on ilo, joka syntyy puhtaasti hauskoista asioista, kuten leikkimielisyydestä ja naurusta, eikä rajoitu latteaan sarkasmiin ja kulmikkaaseen satiiriin (Bahtin 1995, 4–54):

- Etkö todellakaan ymmärrä, mitä Tingelistangelis-puutarhassa kasvaa? hän [rouva Ruusupuu] kysyi.
- Jotakin joutavaa rihkamaa, Oskari Oikotie sanoi halveksivasti.
- Siellä kasvaa leikkimielii. Hilpeys. Ilo. Ovatko ne sinun mielestäsi joutavaa rihkamaa?
- En minä ainakaan sellaisella mitään tee, Oskari sanoi. (OA, 310.)

Onneli ja Anneli -sarjassa pysytään erossa sellaisista ilon tuojista kuin iva, ruumiineritteet ja erotiikka, jotka eivät didaktisesti lastenkirjallisuuteen sovi. Onnelin ja Annelin onnellisuus ja vapaus tuntuvat syntyvän heidän aikuismaisen vastuuntuntonsa ja hyvän käytöksensä palkkioksi.

⁵ – Minulle ei kukaan rummuta. Minä kuljen täällä yksinani ja valehtelen niin täyttä päätä, että sitä on suorastaan ilo kuunnella, mutta kukaan ei edes soita kampa sen kunniaksi. Tässä eräänä iltana, kun olin mennyt nukkumaan, valehtelin pitkän jutun vasikasta, joka osasi nyplätä pitsejä ja kiiwetä puuhun, ja ajattele, uskoin joka ikisen sanan. Sitä minä sanon hyväksi valheeksi! Mutta kukaan ei rummutanut! (MOPP, 140.)

Haluttomuus käyttäytyä yhteiskunnallisesti sovinnaisesti, on yksi karnevalismin peruspiirteistä. Kapinallisuuteen kuuluu myös auktoriteettien pilkkaaminen, joka kääntää valtasuhteita ylösalaisin. (James 2004, 371.) Peppiä ei voi pitää yhteiskunnan vihollisena, koska Peppi ei yritä kumota yhteiskunnallisten auktoriteettien valtaa vaan ainoastaan pilkkaa sitä ja tarjoaa uudenlaista ajattelutapaa. Vaikka Peppi tarkoittaa hyvää, hän kuitenkin toimii jatkuvasti yhteiskunnan normeja vastaan sekä kyseenalaistaa hierarkkiset rajat aikuisten ja lasten välillä. Nikolajeva pohtii, edustaako Peppi pysyvää karnevalismia, koska hänen kohdallaan valta ei koskaan palaudu aikuisille. (Nikolajeva 2010, 49–50.)

Karnevalistinen ruumis on epämuodostunut ja epätavallisia kykyjä omaava (Bahtin 1995, 26–30; Laakso 2019). Pepin karnevalistinen ruumiillisuus on Pepin mittaamattomissa fyysisissä voimissa ja herkkujen ylensyönissä (Laakso 2014, 211; Nikolajeva 2010, 49). Peppi on sirkusmainen ilmestys räikeine punaisine hiuksineen, kauneusvirheenä pidettyine pisamineen ja epätavallisine pukeutumistyylineen. Peppi käyttää myös isänsä valtavia kenkiä, jotka tekevät hänestä klovnimaisen ja epäsopuisuhtaisen näköisen. Pepin sopivuus sirkukseen testataan kirjassa *Pippi Långstrump*, jossa Peppi vieraillee sirkuksessa ja kilpailee kyvyillään voimamiestä vastaan. Myös Laakso (2014, 211) viittaa Peppiin ”anarkistisena lapsisankarina” kirjoittaessaan koomisen ruumiillisuuden inkongruensista, eli Pepin tapauksessa lapsesta, jolla on yliluonnolliset voimat. Karnevalistisuuden hengessä aikuisen ja lapsen osat vaihtavat paikkaa fyysistä vahvuutta mitatessa. Ainoa yhtä vahva kuin Peppi, on hänen isänsä Efraim Pitkätossu, joka kädenväännössä on jo jäädä toiseksi. Isässä näkyy Laakson (2014, 206–230) esittelemä ruumiillisuuden ja identiteetin yhteys. Efraim Pitkätossu on valtavan lihava mies ja pukeutuu usein kuin alkusukaskuningas, mikä tekee hänestä ulkonäöllisesti huvittavan hahmon. Hänen lempeytensä ja leikkimielisyytensä myötäilee kehon pyöreitä muotoja ja vahvistaa hahmon luonteen.

4 SUKUPUOLI JA ITSENÄISYYS

4.1 Pepin aktiivinen itsenäisyys

Tyttöhahmojen passiivisuus kaunokirjallisuudessa perustuu tyttöjen historialliseen vaientamiseen ja näkymättömyyteen. Naiset ja lapset 1800- ja 1900-luvuilla ovat olleet

vaiennettuja niin oikeassa elämässä kuin kirjallisuudessakin, mutta kirjoissa heillä on ollut enemmän valtaa. (Trites 1997, 10–12, 47–62.) *Peppi*-kirjoissa kuvaillaan ympäröivän yhteiskunnan suhtautumista erikoiseen ja poikkeavasti käyttäytyvään tyttölapseen. Peppi on aktiivinen, itsenäinen, rohkea ja suulas, mikä ei vastaa aikansa tyttölapsi-ihannetta. Hän käyttäytyy kuin poika. Tähän saattaa myös perustua näkemys Pepin tuhmudesta. Hiljaisuus, kuuliaisuus ja feminiinisyys ovat kiltteyden piirteitä. Poikien kohdalla tuhmuus on ikään kuin hyväksyttävämpää, mutta Peppi onkin tyttö, mikä tekee hänestä luonnonoikun. Ihmiset kasvavat sukupuolirooleihinsa myös sosiaalisten vaikutusten kautta, eivät pelkästään biologisten piirteidensä myötä (Trites 1997, 80–83). Tässä valossa Pepin luonteen kehittyminen riehakkaaksi on loogista jatkumoa Pepin varhaislapsuudelle, jonka hän on viettänyt merimiesten keskellä. Feministisessä kirjallisuudessa äiti-tytär-suhde on usein jotenkin vaurioitunut (Trites 1997, 100–121). Pepin kohdalla vaurioituminen on syntynyt siitä, että hänen äitinsä on kuollut hyvin aikaisessa vaiheessa. Pepin äidittömyys epää häneltä aikuisen naisen esikuvan. Samalla Peppi tosin välttyy mahdolliselta täydellisyyttä tavoittelevalta äitiyden kovalta, joka vaientaa äitihahmon äänen. Itsenäisyys äidistä, mihin Peppi on tottunut jo varhain, osoittaa lapsen kypsyyden ja kyvyn pärjätä itsenäisesti. (Trites 1997, 100–121.)

Pepin fyysiset voimat mahdollistavat hänen auktoriteettisen asemansa myös vastakkaiseen sukupuoleen: ”’Det är ju världens starkaste karl!’ ’*Karl*, ja!’ sa Pippi, ’men jag är världens starkaste flicka, betänk det!’” (PL, 84.)⁶ Miesten hallitsemassa yhteiskunnassa naiset ovat olleet alisteisia miehille, lapset aikuisille. Pohjimmaisena ovat tyttölapset, jotka ovat alisteisia sekä aikuisille että pojille (Kangira 2009, 187; Trites 1997, 50). Peppi sen sijaan ei ymmärrä tällaisen hierarkian vallalla oloa vaan uskoo pystyvänsä olemaan ”hieno nainen” esiintymättä hiljaisena, kuuliaisena ja siistinä. Peppi kokee ”hienoksi naiseksi” tulemisen vastuunaan, koska hänen isänsä on alkuasukaskuningas, mikä tekee Pepistä prinsessan ja kruununperijän. Koulua Peppi ei usko tarvitsevansa mutta sivistystä hän pitää prinsessalle tärkeänä:

”Sitt här och läs, så fastnar det nog lite lärdom på mej också. Inte för att det precis känns som om jag behövde nån, men det går kanske inte att bli En Verkligt Fin

⁶ – Hänhän on maailman väkevin mies!

– Niinpä niin, väkevin *mies*, sanoi Peppi. – Mutta minä olen maailman väkevin tyttö, ajatelkaapa sitä! (MOPP, 72.)

Dam, om man inte lär sej hur många hottentotters som finns i Australien.” (PLO, 79.)⁷

Vallan tunnistaminen kielessä ja puheessa toimivat tärkeinä virstanpylväinä feministisessä kaunokirjallisuudessa. Monet feministiset tarinat kertovat ”oman äänen löytämisestä” eli toisin sanoen tytön tai naisen saavutuksesta oppia käyttämään ääntään itsensä hyväksi ja itseään ilmaistakseen. Tyttöjen vaientaminen ja marginalisoiminen lastenkirjallisuudessa on tehty kasvatusta silmällä pitäen. Feminismin yleistyminen kirjallisuudessa toi yhdeksi teemoista naiseuden ja tyttöyden määritelmien muuttamisen itsenäisempään ja individualistisempaan. (Trites 1997, 47–62.) Myös Peppi pitää auktoriteettiaan yllä kielen ja puheen avulla. Hän on tottunut valehtelemaan ja liioittelemaan luoden tarinoita, jotka saavat toisten lasten suut lokahtamaan auki. Tarinat eskaloituvat joskus niin uskomattomiksi, että muut lapset eivät enää usko niitä. Silloin Peppi usein myöntää valehdelleensa – ainakin osan. Hän pitää kiinni valheensa juuresta, jotta hänen auktoriteettinsa kokeneena seikkailijana ei romuttuisi. Hän tuo iloa muille lapsille ja samalla palan siitä seikkailijan ja itsenäisen lapsen elämästä, johon muutkin voivat pyrkiä. Muilta lapsilta kuitenkin puuttuvat etuudet, jotka mahdollistavat Pepin itsenäisyyden, joten heidän kohdallaan pyrkimykset jäävät vain haaveilun tasolle. Yksi Pepin suurimmista hienouksista on hänen teeskentelemättömyytensä ja oikeudentuntonsa, jotka tekevät hänen hahmostaan luotettavan ja ihailtavan esikuvan niin tytöille kuin pojillekin.

4.2 Onnelin ja Annelin passiivinen itsenäisyys

Tyttökirjojen alkuperäinen tarkoitus oli valmistaa tyttöjä tulevaan rooliinsa äitinä ja vaimona (Voipio 2015, 31–42). *Onneli ja Anneli* -sarjassa suositaan hyväkäytöksistä ja empaattista naishahmoa, jonka tehtävänä on hoitaa kotia sekä olla samalla iloinen ja kiltti. Itsenäisyys ja subjektiivisuus ovat tässä vaikeita käsitteitä. Tavallaan yksinasuminen on itsenäisyyttä, mutta onko se itsenäisyyttä yhteiskunnan sukupuolittuneista normeista? Luvussa 3.4 käsitelin tyttöjen ja poikien eroja kiltteyden ja tuhmouden ilmenemisessä. Onnelin ja Annelin ero verrattuna sarjassa esitettyihin poikahahmoihin on hyvin selkeä. Myös itsenäisyys on erilaista. Tyttöjen ystävä Pekki on orpo, eli vanhemmat ovat

⁷ – Istukaa vain täällä lukemassa, niin minuunkin tarttuu vähän oppia. Eipä silti, että minä tuntisin tarvitsevani sitä, mutta ehkei voi tulla Todella Hienoksi Naiseksi, jollei opi kuinka monta hottentottia on Australiassa. (MOPP, 112.)

poissaolevia, perinteisen kaavan mukaan. Pekki on karannut orpokodista, jossa hänen itsenäisyytensä ja vapautta oli kohtuuttomasti rajoitettu. Jos aikuiset tai viranomaiset löytävät hänet, hänet palautetaan orpokotiin, joten hänen itsenäisyytensä on jatkuvassa vaarassa. Hänellä tuntuu olevan ”oikeus” kiroiluun, ja pojan rumat puheet ohitetaan olankohautuksella: ”Oviaukosta pisti esiin pörröinen pää ja kuului ruma sana. (Ei kovin ruma, pikkuisen vain.)” (OA, 170.) Pekin autonomisuus tulee esiin karulla tavalla yksinäisyyden ja epävarmuuden täyttämänä pakoretkenä, mikä luo vastakohtan Onnelin ja Annelin rauhalliseen kotielämään. Pekin katkeruus näyttäytyy hänen kohdatessaan Onnelin ja Annelin ensimmäistä kertaa: ” – Ahaa, te olette tietysti sisaruksia ja asutte äitikullan ja isäkullan kanssa pienessä punaisessa tuvassa onnellisina elämänne loppuun asti, sen pituinen se, poika sanoi virnistäen.” (OA, 171.) Katkera ja vaaroja täynnä oleva yksinolo on pojalle sopivampaa itsenäisyyttä, koska pojalla on siinä mahdollisuus osoittaa rohkeutensa ja neuvokkuutensa. ”Poikamainen” itsenäisyys on tässä tapauksessa sääntöjä rikkomalla saavutettua ja ”tuhmuudella” ansaittua.

Miehinen toiminnallisuus ja aktiivisuus edellyttää riippumattomuutta ja riippumattomuus tuottaa itsenäisyyttä. Saukkola (1998, 130–133) esittää Onnelin ja Annelin hoivaavina ja kotiäidin roolin omaksuneina passiivisina hahmoina, jotka osallistuvat toiminnan suunnitteluun, mutta eivät itse toteutukseen. Onnelin ja Annelin ympärillä olevat mieshahmot hoitavat vaativimmat sankariteot. Vekotiitus Vappunen, Tinglestiinan ja Tangelstiinan veli, on keksijä ja älyltään nopea. Hän keksii ratkaisun hankkiutua eroon Minna Pinnasta, orpokodin ilkeästä johtajattaresta. Kiltin, suurikokoisen ja vahvan Urho Ulpukan auktoriteetti poliisina on monessa tilanteessa tarpeen, kuten tilanteessa, jossa hän pelastaa rouva Rosina Rusinan murtovarkailta Onnelin ja Annelin hälytettyä hänet apuun. Nokkela, terävä ja pisteliäs orpopoika Pekki on rohkea ja ketterä, joka hoitaa kepposet hajuvesitehdas Ruusuntipalle Onnelin ja Annelin odotellessa häntä veneessä. Vaaksanheimojen poika Putti on tuhman lapsen perikuva, erityisesti kiltin sisarensa Lillin rinnalla. Putti suorittaa vaarallisen tehtävän ja murtautuu orpokotiin viemään viestiä Pekin pikkuveljelle. Putin toilailut kuitenkin kuitataan useimmiten naurulla ”pojat ovat poikia” -asenteen mukaisesti.

3.4 Kiltteyden ja tuhmuuden vaikutus itsenäisyyteen

Määrittelen kiltteyden tutkimuksessani kuuliaisuutena auktoriteetteja kohtaan, hyvänä käytöksenä ja empaattisuutena. Tuhmuuden määrittelen piittaamattomuutena säännöistä, kapinallisuutena ja omatoimisuutena. Lastenkirjallisuudelle tyypillinen didaktiikka ohjaillee lapsia esittelemällä heille, mikä on oikein ja mikä väärin. Hyvät teot palkitaan, pahoista rangaistaan. Tuhmuus myös osoittaa lasten ja aikuisten välisen valtasuhteen epäsymmetrisyyden. (Laakso 2019.) Tuhmuus ilmenee kuitenkin usein vapautena olla oma itsensä. Sääntöjen rikkominen mahdollistaa vapaamman liikkumisen ja tekemisen. Tämä voi selittää myös tuhmien lasten suosion lastenkirjoissa. Tuhmalla lapsella on usein auktoriteettia kilttejä enemmän. Tuhmat kieltäytyvät noudattamasta aikuisten heille laatimia sääntöjä, jolloin he tottelemattomuudellaan astuvat aikuisten yläpuolelle. Toki useissa tapauksissa aikuisen auktoriteetti palauttaa tuhman lapsen ruotuun esimerkiksi rankaisemalla häntä. Tässä Peppi on poikkeus, koska Pepillä on jotain mitä tavallisilla lapsilla ei ole. Pepin yliluonnolliset fyysiset voimat sekä lapselle epätyypillinen taloudellinen varakkuus mahdollistavat hänen auktoriteettinsa (Nikolajeva 2010, 49–51). Aikuisilla ei ole valtaa häneen.

Tottelemattomuus on ollut määriteltävissä tuhmuudeksi jo ennen kuin lapsuutta oli varsinaisesti edes keksitty. Lapsiin suhtauduttiin 1700-lukuun saakka kuin pieniin aikuisiin, minkä vuoksi sääntöjen rikkomisesta seurasivat yhtä julmat rangaistukset kuin aikuisillekin, pahimmassa tapauksessa kuolema ja vieläpä omien vanhempien toimesta. Lapsilta puuttui myös oikeus esimerkiksi oikeudenkäyntiin, ja rikoksista tuomittiin vanhempien lausunnon perusteella. (Stearns 2017, 4–5.)

Onneli ja Anneli tekevät kotitöitä, huolehtivat lemmikeistä ja auttavat naapureita puutarhanhoidossa. Heidän ystäväpiiriinsä kuuluu enimmäkseen aikuisia. Kiltteys on tehnyt heistä pikkuaikuisia, jotka sitä kautta ansaitsevat itsenäisyyden. Lapsen kohdalla kiltteys tekee lapsesta huomaamattoman. Onnelin ja Annelin huomaamattomuus näkyy siinä, kuinka heidän vanhempansa heitä kohtelevat. Onnelin äiti siirtää syyn itsestään Onnelin kiltteyden piikkiin *Onnelin ja Annelin talo* -kirjan lopussa: ”– Voi rakas lapsi raukkani! Et saa ajatella, että me emme välittäisi ja pitäisi sinusta, vaikka emme huomanneetkaan, että olit poissa. Sinä olet aina ollut niin kiltti ja hiljainen, että sinua ei helposti huomaa. Et kai ole pahoillasi?” (OA, 83.) Onnelin ja Annelin kiltteys ja varhaiskypsyys näkyy

myös siinä, kuinka helposti he antavat vanhemmilleen laiminlyönnin anteeksi, huolimatta siitä, miten hylätyksi he olivat itsensä tunteneet vanhempiensa käytöksen vuoksi. Annelin aikuismaisuus huipentuu kohtaan, jossa hän nuhtelee vanhempiaan:

- Mutta teidän olitte ulkomailla kumpikin! minä sanoin. – M i n u n olisi pitänyt olla levoton t e i s t ä! Lähteä nyt sillä tavalla sanomatta minulle mitään!
- Niin, kyllä sinä olet oikeassa, isä sanoi surullisen näköisenä. – Me olemme olleet hyvin ajattelemattomia vanhempia. Sinun pitäisi torua meitä oikein ankarasti. (OA, 84.)

Kiltteydestään ja hyväkäytöksisyydestään huolimatta Onneli ja Anneli osaavat nousta kapinaan pahoja aikuisia vastaan, kun sille on tarvetta. Esimerkiksi kirjassa *Onneli, Anneli ja nukutuskello* tytöt osoittavat aikuisia kohtaan uhmaa laulamalla ”Lasten vallankumouslaulua”:

- Mikä noita aikuisia vaivaakaan? / Heitä en ymmärrä ollenkaan. / Hullusti tekevät joka seikan, / maailma heittää jo kuperkeikan. / Lapsilla valta jos olis vaan / hauskaa olisi kerrassaan! (OA, 272–273.)

Tätä he eivät kuitenkaan tee kahdestaan vaan kekseliään ja kurittoman orpopojan Pekin kanssa. Pekki hoitaa tarinassa aktiivisen osan, samoin kuin villi Putti Vaaksanheimo, jättäen tytöt passiivisiksi sivustaseuraajiksi (Saukkola 1998, 131–132). Olisiko tytöille tullut laulu mieleenkään ilman aikuisia avoimesti vastustavaa Pekkiä? Samoin taistelussa, jota käydään pahoja aikuisia vastaan, Onnelin ja Annelin ei tarvitse kapinoida yksin vaan he saavat tukea tarinan hyviltä aikuisilta. Kirjassa *Onneli, Anneli ja orpolapset* Anneli uskaltaa vastustaa auktoriteettia jouduttuaan orpokotiin. Orpokodinjohtaja Minna Pinna on Annelin isän entinen taloudenhoitaja ja kantaa kaunaa erottamisestaan sekä Annelille että Annelin vanhemmille. Kostossaan hän käyttää julmasti hyväkseen Annelin vanhempien jatkuvaa poissaoloa:

- Kävin juuri entisen kotisi ovella ja soitin ovikelloa, turhaan. Siellä ei ole ketään kotona. On niin kuin arvasinkin, vanhempsi ovat lähteneet ja jättäneet sinut.
- Se on vale, he ovat vain isoäidin luona, Anneli sanoi.
- Ovathan he voineet sanoa sinulle niin. Ja ovathan he voineet sinne mennäkin. Mutta nykyisin sattuu liikenneonnettomuuksia tuhka tiheään. Mistä sitä tietää, ovatko vanhempsi enää elossa lainkaan On lain vastaista, että sinun kaltaisesi pikku tyttö asuu yksin. (OA, 218.)

Onko tuhmuuutta vastustaa pahaa aikuista?

Peppi on immuuni aikuisten auktoriteetille eikä noudata lapsille asetettuja sääntöjä. Hän sopii hyvin tuhman lapsen representaatioksi, joka ei ymmärrä tekevänsä yhteiskunnan silmissä väärin. Peppi ei ole käynyt kouluja eikä juurikaan osaa lukea tai kirjoittaa. Hän on niin sanotusti sivistymätön ja villi luonnonlapsi, mikä ei tietenkään aikuisten mielestä käy päinsä. Aikuiset yrittävät pakottaa hänet kouluun ja lastenkotiin, mutta Peppi päättää olla menemättä.

I den lilla staden blev det snark allmänt bekant att en flickunge på nio år bodde ensam i Villa Villekulla. Stans tanter och farbröder tyckte inte alls att detta gick an. Alla barn måste ju ha någon som förmanade dem och alla barn måste gå i skolan och lära sig multiplikationstabellen. Och därför bestämde alla tanterna och farbröderna att den lilla flickan i Villa Villekulla genast måste sättas i ett barnhem. (PL, 31.)⁸

Koulua hän kokeilee, mutta siellä hän saa opettajalta tuhman lapsen leiman. Pepin tuhmuus korostuu hänen ystävytydessään Tommin ja Annikan kanssa. Tommi ja Annikka ovat kilttejä, naiiveja ja esimerkillisiä lapsia, joille Pepin vapaus on aivan uutta.

Tytöissä ja pojissa kiltteys ja tuhmuus edustavat eri tavalla. Missä kohtaa poikien tuhmuus liitetään pojille sallittuun aktiivisuuteen, tyttöjen tuhmuus on sopimatonta käytöstä, ja missä tyttöjen kiltteys on suotavaa ja jopa vaadittua, poikien kiltteys voi olla merkki heikkoudesta. Tottelemattomuus ikään kuin kuuluu pojille, ja tuhmista pojista kerrotaan hilpeitä seikkailukertomuksia (Laakso, 2019). Kurittomuus ja siihen liitettävä omatoimisuus ovat lähempänä itsenäisyyttä kuin kuuliaisuus ja tottelevaisuus. Lisää sukupuolen sekä kiltteyden ja tuhmouden vaikutuksesta itsenäisyyteen luvussa 4 Sukupuoli ja itsenäisyys.

Jos lapset ovat joko kilttejä tai tuhmia, mitä aikuiset sitten ovat? Aikuiset on jaoteltu kohdeteoksissa selkeästi hyviin ja pahoihin aikuisiin. Hyvät aikuiset ovat hauskoja, kilttejä ja lapsenmielisiä, pahat aikuiset ilkeitä, happamia ja byrokraattisia. Niiden lisäksi *Onnelissa ja Annelissa* on pieni harmaa alue, jonne Onnelin ja Annelin vanhemmat sijoittuvat. Tavallaan he ovat hyviä aikuisia, koska välittävät lapsistaan mutta samalla lukija voi

⁸ Pian tiedettiin pikkukaupungissa yleisesti, että Huvikummissa asui yhdeksänvuotias tyttölapsi ypöyksin. Kaupungin tätien ja setien mielestä se ei käynyt ollenkaan päinsä. Pitihän kaikilla lapsilla olla joku, joka nuhteli ja neuvoi heitä, ja kaikkien lasten piti käydä koulua ja oppia kertotaulu. Ja siksi tädit ja sedät määräsivät, että Huvikummun tyttö täytyi heti panna lastenkotiin. (MOPP, 28.)

kyseenalaistaa heidän moraalikäsitteistään siinä kohtaa, kun vanhemmat unohtavat lapsensa. Myös *Peppi*-kirjoissa aikuiset ovat jaettavissa. Pepin isä ja merimiehet kuuluvat hyviin aikuisiin, jotka eivät piittaa säännöistä. He ovat lapsenmielisiä, lasten kaltaisia jopa, ja leikkivät mielellään. Sen sijaan poliisit ja opettajat, yhteiskunnan tukipilarit, ovat pahoja aikuisia, koska he haluavat rajoittaa lasten vapautta, vaikka ajattelevat sen olevan heidän parhaakseen. Myös Pepin luona vierailevat rosvot muuttuvat hyväksi vietettyään aikaa Pepin kanssa. Heitä ja Peppiä yhdistää vapaus, joka poliiseilta ja opettajilta puuttuu.

Pahuuden ja tuhmouden sekä hyvyyden ja kiltteyden määritelmät poikkeavat jonkin verran toisistaan. Vaaksanheimojen isoäiti lukee lasten ”pahuuden” ajattelemattomuudeksi:

- Mutta jos ei saataisi [lahjoja], ei tarttisi olla yhtään kiltti, ja se voisi olla yhtä huikeeta.
- Kiltti täytyy tietenkin olla aina, oli sitten lahjoja tulossa tai ei, herra Vaaksanheimo sanoi nuhtelevasti.
- Lapset ovat aina kilttejä, isoäiti sanoi lempeästi. – Pahoja lapsia ei ole olemassakaan. Mutta ajattelemattomia kyllä. (OA, 120.)

Vaaksanheimojen isoäiti puhuu tässä ehkä enemmän tuhmuudesta kuin varsinaisesta pahuudesta. Hänen sanansa kuitenkin muistuttavat valistusfilosofi Jean-Jacques Rousseun lausuntoa siitä, että lapset syntyvät automaattisesti hyvinä ja viattomina, ilman pahansuopaa luonnetta. Toisen valistusfilosofin John Locken kuuluisan ”tyhjä taulu” -teorian mukaan lapsi ei ole syntyessään valmiiksi hyvä tai paha, eikä väkivaltainen ja kurinpidollinen kasvatusta siksi ole tarpeen. (Stearns 2017, 6–7; Saukkola 1998, 25.) Pepin tarkoituksena ei ole olla ilkeä, hän vain ei ajattele teoistaan koituvan ikävyyksiä. Hän ei ymmärrä aikuisten ottavan hänen tottelemattomuutensa henkilökohtaisena loukkauksena ja kolauksena heidän ylpeydelleen. Peppi tulee alentaneeksi yhteiskunnan ideaalin karnevalistisen groteskin mukaisesti. (Bahtin 1995, 20–22; Laakso, 2019.) Koulussa ja kahvikutsuilla Peppi ei tiedä käyttäytyvänsä huonosti tai pahasti vaan luulee tekevänsä oikein, koska sitä hän yrittää. Vallitsevassa yhteiskunnassa pelkkä yrittäminen ei kuitenkaan riitä vaan usein tietämättömyys rinnastetaan laiskuuteen, ja laiskuus lasketaan tuhmudeksi. Pahuuteen liittyy tärkeänä osana pahansuopuus ja halu tehdä paha, mikä taas ei mahdu tuhmouden käsitteeseen. ”Paha saa palkkansa” -sanontaa kuitenkin hyödynnetään lastenkasvatuksessa tottelemattomien lasten pelottelemiseen, eikä tuhmia lapsia saisi palkita tuhmudesta (Saukkola 1998, 24).

5 ITSENÄISYYDEN JA YKSINÄISYYDEN POHDINTAA

Lapselle mielikuvituksen ja todellisuuden raja voi olla häilyvä. Valehtelua pidettiin ajan kasvatuskäsitysten mukaan joko lapsen luonteelle ominaisena kuvittelevana rupatteluna tai muisti- tai havaintohäiriönä. Tahallinen valehtelu saattoi johtua sielullisesta viasta, joka on aiheutunut rakkauden ja huomion puutteesta. (Oikarinen 2014, 54.) Peppiä on vaikea sovittaa näihin kehyksiin, mutta huolimatta Pepin jatkuvasta iloisuudesta ja itsenäisen elämän nauttimisesta, ei hänkään ole immuuni yksinäisyydelle ja ikävälle. Pepin, Tommin ja Annikan palatessa Kurrekurredut-saarelta he viettävät joulua yhdessä Huvikummussa. Siellä he vannovat valan, että eivät koskaan kasva isoiksi. Tässä Pepin ikuisen lapsuus ja pysyvä karnevalismi korostuu. Heistä kolmesta Peppi on ainoa, joka voisi saavuttaa tuon tavoitteen (Nikolajeva 2010, 50). Se tekee matkasta yksinäisen. Samana iltana Tommi näkee ikkunasta Pepin, joka istuu Huvikummussa ja tuijottaa kynttilää. Annikan mielestä hän näyttää yksinäiseltä. Tässä hetkessä paljastuu, että itsenäisellä elämällä on myös varjopuolensa, kuten yksinäisyys ja ikävä. Tommi haluaisi vilkuttaa Peppille, mutta Peppi ei näe heitä. Peppi elää eri maailmassa kuin he. Ikuisen lapsuuden maailmassa, jossa hänellä on sekä lapsuuden ilot että surut.

Yksinäisyys voi myös yhdistää, kuten se on yhdistänyt Onnelin ja Annelin.

Melkein kaikki lapset olivat tulleet kouluun isänsä tai äitinsä saattamina. Mutta minä olin tullut yksin, sillä isä oli luullut, että äiti vie minut ja äiti oli luullut, että isä vie minut. [...]

Onnelilla oli kyllä tarpeeksi saattajia, sillä hänen neljä vanhempaa siskoaan ja veljeään kävi samaa koulua, ja Onneli kai tuli heidän kanssaan. [...] Mutta he jättivät Onnelin heti koulun pihalla yksin ja menivät juttelemaan omien luokkatoveriensä kanssa. Ja niin me kaksi seisoi siinä aidan vieressä ja katselimme muita. (OA, 9–10.)

Maagisen realismin fantasiaelementtien, kuten esimerkiksi karnevalististen hahmojen ja selittämättömien tapahtumien, lisäksi Onnelin ja Annelin yhteinen yksinäisyys johtaa heidän aikaiseen itsenäistymiseensä. Ilman toisiaan he eivät luultavasti olisi muuttaneet pois kotoaan. Yksinäisyys yhdistää Onnelin ja Annelin myös rouva Ruusupuuhun. Lasten ja vanhusten ystävyys kaunokirjallisuudessa on yleistä, huolimatta siitä, että lapset karttavat ajatusta aikuistumisesta ja vanhenemisesta (Joosen 2017, 79–88). Näen yhteyden näiden ikäryhmien toiseudessa. Aikuisten luoma ikänormatiivisuus ajaa lapset ja vanhukset marginaaliin, jossa he voivat löytää toisensa.

”Vakavan ihmisen” (*serious man*) käsite sopii kuvaamaan monia kohdekirjallisuuden aikuisia. Aikuiset ovat menettäneet ”lapsuuden uskon” eli uskon ylikuonnollisiin ihmeisiin. Vakava ihminen, tässä tapauksessa aikuinen, keskittyy jääräpäisesti muuttumattomiin tavoitteisiinsa ja huomaamattaan käyttämään jäljellä olevan aikansa oman vapautensa rajoittamiseen. (Beauvais 2015, 32–36.) Tämä pätee näissä käsitellyissä teoksissa lähinnä pahoihin aikuisiin tehden heistä yksinäisiä. Lastenkirjojen opetus usein onkin, että ilkeillä ihmisillä ei ole kovin montaa ystävää. *Onnelissa ja Annelissa* pääylioikaisuinsinööri Oskari Oikotie on hyvä esimerkki vakavasta aikuisesta, jonka kapulakielinen ammattinimekekin kertoo hahmon olevan onneton. Tiukka ja kättyinen Oskari noudattaa lakia armottomasti ja kyseenalaistamatta. Hänen vakavuutensa ja ”pahuutensa” johtuu hänen lapsena menettämästään Malla Mollukka -nukesta, jonka takia toiset pojat olivat häntä kiusanneet. Rouva Ruusupuun mukaan aikuisen vakavuus johtuu lapsen sydämen, lapsuuden ilon, kadottamisesta:

- Jokaisella on lapsena sydän, mutta monet eivät aikuisena ole hoitaneet sitä kunnolla ja niin se on saattanut kuolla.
- Eikö koko ihminenkin silloin kuole? Oskari kysyi.
- Sydämettömät ihmiset saattavat olla hyvinkin pitkäikäisiä, koska heitä ei liikuta mikään, mikä maailmassa tapahtuu. He eivät pysty tuntemaan enempää surua kuin iloakaan. (OA, 310.)

Aikuisten maailma esiintyy lastenkirjoissa yksinäisenä paikkana. *Onnelissa ja Annelissa*, kun orpokodista tehdään hauska koti yksinäisille lapsille, se alkaa vetää puoleensa myös yksinäisiä aikuisia:

Taloon tuli lisää lapsia kaikkialta, orpolapsia tai muita, joilla ei ollut kotia. Joitakuuta aikuisiakin pyrki sinne kuultuaan kuinka hauskaa siellä oli – ja monet heistä tosiaan olivat kovin orpoja (itse asiassa orpoja aikuisia on maailmassa hyvin paljon, paljon enemmän kuin orpoja lapsia). (OA, 289–292.)

Vaikka lastenkin maailmassa on yksinäisyyttä, se on silti hauskempi ja huolettomampi kuin aikuisten. Aikuisten kirjoittama lastenkirjallisuus on usein nostalgialla kuorrutettua johtuen aikuisten romantisoidusta lapsuuden kuvastaan (Beauvais 2015, 20, 30–31, 57). He asettuvat lapsen asemaan ja näkevät aikuiset ympärillään pahaa lietsovina uhkina. Lastenkirjat ovat samalla kehotus aikuisille muuttua enemmän lasten kaltaisiksi. Siksi lapsia kehoitetaan kirjoissa nauttimaan lapsuudestaan, koska aikuistuminen on ikävää ja tylsää.

- [...] Lapsena ollaan vain kerran ja lapsena oleminen on tärkeintä maailmassa. Ja vain paras on lapsille kyllin hyvää. Se on minun periaatteeni.
- Taidat olla oikeassa, ukkokulta, rouva Ulpukka sanoi. — Sitä ei vain aina oikein tahdo muistaa, kun siitä on jo niin kauan kun itse oli lapsi. Siitä täytyisi useammin muistuttaa ihmisille. (OA, 239.)

6 PÄÄTÄNTÖ

Tutkielmani tärkein tavoite oli löytää lähdekirjallisuuden avulla kohdeaineistosta lapsen itsenäisyyteen vaikuttavia elementtejä. Karnevalismi ja edellä mainitsemani karnevalistiset fantasiaelementit ovat tärkeimpiä lapsen itsenäisyyden mahdollistajia. Valtasuhteiden nurinkääntäminen ja auktoriteettien pilkkaaminen antavat lapselle tilaisuuden vapautua aikuisen holhouksesta ja päättää omasta elämästään. Fantastiset elementit ja entiteetit tukevat lasten valta-asemaa esimerkiksi ylikuonnollisten voimien, taianomaisen ympäristön tai epärealististen hahmojen avulla. Karnevalismille tyypilliset piirteet, kuten leikkimielisyys, mukautumattomuus sääntöihin, kielen normien rikkominen sekä ilo ja hauskuus, ovat lasten työkaluja itsenäisyyden tavoittelemisessa, ja ilman niitä lapsen itsenäinen ja huoleton elämä on mahdotonta. Tuhmuus toimii osana itsenäistymistä sen vuoksi, että sääntöjen ja auktoriteettien vastustaminen luokitellaan yleisesti tuhmudeksi. Vaikka lapsi olisi kiltti, kuten Onnelin ja Annelin tapauksessa, heillä on oikeus kapinoida pahoja aikuisia vastaan, mikä tuo heidän mukautumattomuutensa esille. Tämä keikuttaa aikuisen ja lapsen välisiä valtasuhteita sekä antaa lapselle mahdollisuuden saavuttaa itsenäisyytensä toimimalla oikein silloin, kun joku aikuinen ei toimi.

Tutkimuskirjallisuuteni valossa tyttöjen ja poikien itsenäisyys poikkeavat toisistaan. Tyttöjen itsenäisyys perustuu usein kiltteyteen ja ”kotileikkeihin” siinä missä poikien itsenäisyys perustuu tottelemattomuuteen ja seikkailunhaluisuuteen. Pepin tapauksessa tilanne on hieman toinen, mikä johtunee Pepin yleisesti poikamaiseksi määritellyistä piirteistä, kuten tottelemattomuudesta, toiminnallisuudesta, rempseydestä ja fyysisestä vahvuudesta. Lastenkirjallisuudessa tytöt ovat vasta pääsemässä ulos marginaalistaan ”löytämällä äänensä” ja asettumalla vallitsevia sukupuolinormeja vastaan. Ehkä tulevaisuudessa on mahdollista päästä kokonaan eroon tyttöjä ja poikia lokeroivista piirteistä, jolloin tyttöjen ja poikien itsenäisyyttä ei määritellä sukupuolisten ominaisuuksien mukaan. Kiltteyden ja tuhmouden sallittavuus ja sallimattomuus ovat myös sidoksissa

sukupuolinormeihin, mutta nekin ovat hitaasti pääsemässä irti stereotyyppisestä jakautumisesta.

Kohdekirjallisuuden aikalaiskasvatuksen ihanteet näkyvät myös itsenäisen lapsen representaatiossa. Vapaan kasvatuksen synnyttämät uudenlaiset menetelmät tarjoavat lapsille enemmän liikkuvuutta ja leikkirauhaa, mikä voi osittain selittää itsenäisten lasten esiintymisen lastenkirjallisuudessa. Kohdekirjallisuudessa esiintyvät avioerolapsen yksinäisyys ja ilman äitiä kasvaneen lapsen kurittomuus sopivat aikalaiskasvatuksesta esitettyihin huomioihin. Yksinäisyys, mikä kohdeaineistossa pääsääntöisesti on johtanut itsenäisyyteen, tuo lapsen itsenäisen, auktoriteettittoman, elämän varjopuolek esiin. Lapsen on vaikeaa kasvaa ilman vanhempiansa rakkautta ja läsnäoloa. Ei *Pepissä* eikä *Onnelissa ja Annelissa* ole suoraan ilmaistu yksin asuvan lapsen elämän olevan aina helppoa, vaikka se kuvaillaankin enimmäkseen huolettomaksi. Lapsen itsenäisyyteen liittyy kaipaus ja koti-ikävä, pelko vanhenemisesta sekä jatkuva taistelu omasta autonomiasta.

Lisätutkimusta itsenäisen lapsen representaatiosta on vielä paljon. Aiempaa tutkimusta on vähän, eikä oma tutkimukseni pysty kattamaan kaikkea mahdollista yksin asuvan lapsen autonomisuuteen liittyvistä tekijöistä. Tutkimukseni aihealue olisi sopinut hyvin myös pro gradu -tutkielmaan laajuutensa vuoksi, ja jouduin harmikseni jättämään useita mielenkiintoisia teemoja käsittelemättä. Alkuperäisenä tarkoitukseni oli käyttää edellisten rinnalla Eduard Uspenskin *Fedja-setä*-sarjaa, mutta kandidaatintutkielman suppeuden vuoksi jätin sen pois. Fedja olisi antanut lisänäkökulman itsenäisestä yksinasuvasta pojasta, mutta päätin käyttää Pepin sekä Onnelin ja Annelin ympärillä esiintyviä poikahahmoja. Myös itsenäisen lapsen elämässä esiintyvien ja siitä puuttuvien aikuisten funktioita olisin halunnut käsitellä vielä lähemmin.

7 LÄHTEET

Primaarilähteet

Kurenniemi, Marjatta 2003. *Onnelin ja Annelin kootut kertomukset* [=OA]. Kuvittanut Maija Karma. Helsinki: WSOY.

- Lindgren, Astrid 2003. *Pippi Långstrump* [=PL]. Kuvittanut Ingrid Vang Nyman. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid 2003. *Pippi Långstrump går ombord* [=PLO]. Kuvittanut Ingrid Vang Nyman. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid 2001. *Pippi Långstrump i Söderhavet* [=PLS]. Kuvittanut Ingrid Vang Nyman. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid 2005. *Minä olen Peppi Pitkätossu* [=MOPP]. (*Boken om Pippi Långstrump*, 1952.) Suomentanut Laila Järvinen. Kuvittanut Ingrid Vang Nyman Helsinki: WSOY.

Sekundaarilähteet

- Appel, Kaj 2017. "Hyvä lapsi kasvattaa itse itsensä": Moraalipuhe lapsi ja nuoriso -lehdessä 1940- ja 1950-luvun kasvatuskäsitysten, ihmiskuvan ja arvojen sekä niiden muutoksen kuvaajana. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54033/URN%3aNB%3afi%3ajyu-201705182414.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (30.4.2020)
- Bahtin, Mihail 1995. *François Rabelais – keskiajan ja renessanssin nauru. (Tvoršestvo Rable i narodnaja kultura srednevekovja i renessansa, 1965.)* Jälkisanat Tapani Laine. Suom. Tapani Laine ja Paula Nieminen. Helsinki: Taifuuni, 4–54.
- Beauvais, Clémentine 2013. The Problem of ‘Power’: Metacritical Implications of Aetionormativity for Children’s Literature Research. *Children’s Literature in Education* 44(1), 74–86.
- 2015. *The Mighty Child: Time and Power in Children’s Literature*. Amsterdam: John Benjamins.
- Berke, Jacqueline 1979. ‘Mother I can do it myself!’: The Self-sufficient Heroine in Popular Girls’ Fiction. *Women’s Studies* 6(2), 187–203.
- James, Kathryn 2004. Subversion or Socialization? Humor and Carnival in Morris Gleitzman’s Texts. *Children’s Literature in Education*. 35(4), 367–379.
- Joosen, Vanessa 2017. Age Studies and Children’s Literature. Teoksessa Clémentine Beauvais & Maria Nikolajeva (toim.), *The Edinburgh Companion to Children’s Literature* ([Enhanced Credo Edition] ed.). Edinburgh Scotland; Boston, Massachusetts: Edinburgh university Press, 79–89.
- Kangira, Jairos 2009. The girl-child is not a ‘hen that wants to be a cock’: A Short Survey of the Portrayal of the Girl-child in Alumenda’s Selected Children’s Books. *NAWA Journal of Language & Communication*. Windhoek: Namibia University of Science & Technology, Faculty of Human Sciences, 187–192.

- Laakso, Maria 2019. Lastenkirjallisuuden huumorin erityiskysymyksiä. Luento Oulun yliopiston ”Lasten ja nuorten kirjallisuus ja sanataide” -kurssilla 12.11.2020.
- 2014. *Nonsensesta parodiaan, ironiasta kielipeleihin: Monitasoinen huumori ja kaksoisyleisön puhuttelu Kari Hotakaisen Lastenkirjassa, Ritvassa ja Satukirjassa*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1896. Tampere: Tampere University Press.
- Nieminen, Laura 2000. “Leikkikää kauniisti älkääkä riidelkö” Aikuiset ja lapset Marjatta Kurenniemen kirjassa *Onnelin ja Annelin talo*. Teoksessa Seija Aalto, Laura Nieminen, Tiina Onikki-Rantajääskö, Päivi Tonteri, Marja Vuorilampi ja Liisa Väyrynen (toim.), *Kielen kirjoa. Tekstintutkimus tutuksi*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki, 41–61.
- Nikolajeva, Maria 2010. *Power, Voice and Subjectivity in Literature for Young Readers*. New York: Routledge.
- Oikarinen, Milla 2014. “Kunnioittakaamme lasta”: Lastenkasvatus Kotiliesi-lehden valossa vuosina 1923–1963. Historian pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201409111856.pdf> (30.4.2020)
- Stearns, Peter N 2017. History of Children’s Rights. Teoksessa Martin D. Ruck, Michele Peterson-Badali, & Michael Freeman (toim.), *Handbook of Children’s Rights: Global and Multidisciplinary Perspectives*. New York: Routledge / Taylor and Francis Group, 3–20.
- Saukkola, Mirva 1998. *Lapsuuden paratiisit*. Turku: Cultura Oy.
- Trites, Roberta S. 1997. *Waking Up Sleeping Beauty: Feminist Voices in Children’s Novels*. Iowa City: University of Iowa Press.
- Tymn, Marshall B.; Zahorski, Kenneth J.; & Boyer, Robert H. 1979. Part I. The Literature. 1. On Fantasy. *Fantasy Literature: A Core Collection and Reference Guide*. New York: Bowker.
- Voipio, Myry 2014. *Emansipaation ja ohjailun ristivedossa: Suomalaisen tyttökirjallisuuden kehitys 1889–2011*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.